

Bokanmälningar

Ingemund Hägg & Lennart Arvedson (red):

Livschanser och välfärd – förankringar och valmöjligheter som välfärdens grund

Boken *Livschanser och välfärd – förankringar och valmöjligheter som välfärdens grund* (SNS Förlag, 125 s) behandlar fundamentala frågor för människor och samhällsliv:

- människans natur och livsåskådningar baserade på olika människosyn,
- meningen med tillvaron med utgångspunkt från en principdiskussion av begrepp såsom välfärd och levnadsstandard,
- möjligheter och metoder att empiriskt beskriva och analysera välfärden och levnadsstandarden i befolkningen,
- politikens möjligheter att påverka människornas välfärd, levnadsstandard m m.

Utgivarens syfte och utgångspunkt

Utgivaren anger syftet med boken: "En stor del av SNS forskning och bokutgivning ... har ... ägnats frågor hur den ekonomiska politiken bör bedrivas för att öka det ekonomiska välståndet för alla.

Någon gång kan det dock finnas anledning att gå djupare i frågan om sambandet mellan ekonomiskt framåtskridande och mänsklig välfärd. Det hävdas ju ibland i debatten att den ekonomiska tillväxten har alltför höga kostnader genom den rot-

löshet och brist på värdegemenskap som en snabb omvandling av samhället skapar."

SNS initiativ att ge ut en bok med detta grundläggande och spännande tema är värt all uppskattning.

Ralph Dahrendorf – västtysk samhällsforskare och under tio år rektor för London School of Economics – drev i sin bok *Life Chances* [1979] tesen " att en människas värdemässiga och sociala förankringar i sin omvärld är lika viktiga för hennes välfärd som de ekonomiska valmöjligheterna och handlingsalternativen." Denna tes får utgöra utgångspunkten för den nytändning av välfärdsdebatten som SNS vill åstadkomma med boken. Dahrendorfs tes är dock knappast ny – varken idéhistoriskt eller i "folkmun". (Formuleringen ovan är bara ett omständligare sätt att uttrycka innehållet i det gamla ordspråket: "Pengar är inte allt har i livet!")

Men ändå – det är viktigt att tesen analyseras seriöst. Vad menas med denna tes egentligen? Vilka politiska implikationer kan Dahrendorfs tes föra med sig?

Bokens redaktörer har låtit fyra forskare behandla Dahrendorfs tes från olika utgångspunkter. För de generella och volymmässigt dominerande bidragen svarar Carl Johan Ljungberg och Michael Tähhlin. Gudmund Hernes' och Eva Meyersons artiklar är mer kortfattade och speciella.

Livschanser i ett idéhistoriskt perspektiv

Carl Johan Ljungberg – statsvetare, verksam vid Timbro Idé och medlem av AB Svensk Tidskrifts styrelse – svarar för en idéhistorisk genomgång på ca 45 sidor. Ett flertal stora tänkare från 1700-talet

och framåt presenteras – Edmund Burke och Alexis de Tocqueville, Ferdinand Tönnies och Emile Durkheim, Robert Nisbet och Friedrich von Hayek. Även de senaste 20 årens nordiska forskning med anknytning till Dahrendorfs tes passerar revy liksom de svenska riksdagspartiernas program.

Utan att vara särskilt väl inläst på källskrifterna tycker jag att Ljungbergs genomgång gör ett i huvudsak vederhäftigt intryck.

Mellan raderna anar man dock författarens egen skepsis mot samhällsvetare och politiker som inte vet vad de ställer till med när de föreslår och genomför olika reformer för att förbättra befolkningens välfärd: "Hos vissa är tron på jämlikhetsnormer och social ingenjörskonst utpräglad när det gäller att nå välfärd. Hos andra finns en strävan att ge det personliga och privata större roll i utvecklingen av välfärden. Man anar här en skepsis mot möjligheten att på rationell-administrativ väg generellt förbättra livsvillkoren."

Partiprogrammen

Bokens redaktörer tolkar Ljungbergs genomgång av partiprogrammen: "Carl Johan Ljungbergs genomgång av de svenska partiprogrammen i syfte att finna hur förankring behandlas ger ett närmast generande resultat. *Alla programmen är torftiga* i just detta avseende. De är barn av sin tid och speglar uppfattningen om politik som social ingenjörskonst och 'ser' inte förankring i någon djupare bemärkelse."

Jag tycker inte att denna hårda kritik av partiprogrammen är berättigad. Frågan om den lokala och sociala förankringen har spelat stor roll i det politiska livet under de senaste 20 åren! Utifrån olika ideologiska utgångspunkter har frågan om avvägning mellan ekonomisk utveckling och ekonomiska resurser å ena sidan och lokal och social förankring å den andra sidan behandlats i partiprogrammen. En annan sak är att ekonomisk tillväxt och ekonomiska resurser har fått hög prioritet vid den nödvändiga avvägningen. Jag tycker

inte att Ljungbergs genomgång stöder redaktörernas kritik.

Handlingsutrymme, anspråksnivå och välfärdsmätningar

Michael Tåhlin – sociolog vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet – diskuterar i sin artikel (35 sidor) de teoretiska grundvalarna för välfärds-mätningar som genomförs i Sverige sedan 1968. Då genomförde den s.k. Lågin-komstutredningen den levnadsnivåundersökning som blev startpunkten för en ny typ av statistisk och forskningsmässig belysning av levnadsförhållandena hos den svenska befolkningen. Sedan 1974 genomför Statistiska centralbyrån årliga välfärds-mätningar.

Det nya ligger i bredden av den kartläggning som genomförs med hjälp av intervjuer av ett slumpmässigt urval av den vuxna befolkningen. Med utgångspunkt från idéer av engelsmannen Richard Titmuss definieras välfärd som "förfogande över resurser". Resurserna delas upp i ett antal välfärds-komponenter som var och en kartläggs med särskilt definierade indikatorer. En sådan komponent är "ekonomiska resurser" men med på listan av komponenter finns också "sysselsättning och arbetsförhållanden", "familj och social förankring" och "fritid och rekreation". "Familj och social förankring" betraktas som en resurs i paritet med "ekonomiska resurser".

Det förefaller således som det välfärdsbegrepp som Lågin-komstutredningen definierade passar väl in då man önskar empiriskt underlag för att studera Dahrendorfs tes.

Såväl Ljungbergs som Tåhlins genomgång visar dock att välfärds-mätningarnas indikatorer behöver utvecklas och förbättras för att en mer adekvat empirisk belysning av "förankringskomponenten" ska kunna erhållas. (Detta utvecklingskrav gäller även andra välfärds-komponenter.) Dessutom behöver *analysen* av välfärds-mätningar och annan statistik utvecklas med inriktning på att belysa samspellet mellan olika välfärds-komponenter.

En central fråga är hur välfärdsindika-

torerna ska definieras vid genomförande av välfärds­mätningar. Ska de vara "subjektiva" och spegla i vilken utsträckning människorna är nöjda med sina välfärds­resurser eller ska de vara "objektiva" och mäta faktiska förhållanden – såsom t ex inkomstens storlek, bostadens utrustningsstandard och den faktiska förekomsten av sociala kontakter. Låginkomstutredningen valde den senare vägen av minst två skäl.

Ett skäl är att endast objektivt fastställd välfärd på ett tydligt sätt kan påverkas på politisk väg eller genom "social ingenjörskonst" för att använda ett uttrycks­ sätt som enligt min mening helt oberoende fått en negativ klang – också i den här boken. För mig är "social ingenjörskonst" den demokratiska och rationella vägen att förbättra välfärden i befolkningen. I varje fall om man inte tror att den "osynliga handen" skapar den bästa av världar. En annan sak är att misstag begåtts i reformpolitiken som bör stämma till eftertanke och lärdom för framtiden. Välfärds­mätningar är ett viktigt sätt att förbättra de empiriska underlagen för reformpolitiken.

Mättekniskt är det betydligt lättare att tolka resultat baserade på objektiva än på subjektiva indikatorer eftersom de förra inte påverkas av det faktum att människor styrs av sin anspråksnivå när de gör subjektiva uttalanden om sitt välfärdstillstånd.

Michael Tåhlin förankrar tankarna bakom Låginkomstutredningens praktiska utförande i klassisk teori och belyser de mättekniska frågorna på ett föredömligt pedagogiskt sätt.

Sociala band och psykiska verkningar

Gudmund Hernes – professor i sociologi, norsk maktutredare och numera forsknings­chef vid Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentation i Oslo – visar i en 15-sidig artikel bl a med hjälp av en matematisk formelapparat att social förankring är en form av resurser. Dahrendorfs tes ger närmast intrycket att ekonomiska valmöjligheter och social förankring är oberoende faktorer men Her-

nes visar övertygande att "relationer och resurser inte är motpoler till varandra utan tvärtom avspeglingar av samma underliggande faktorer". Hernes utvecklar också en modell för hur relationen mellan ekonomiska och andra resurser å ena sidan och olika former av förankringar å andra sidan empiriskt kan analyseras. Hernes benar upp begreppet social förankring i termer av "kollektivorienterad" förankring och "smågruppsrelationer". Denna typ av förtydligande är naturligtvis en nödvändig förutsättning för att ett så diffust begrepp som "social förankring" ska bli användbart för vetenskaplig och empirisk analys. Det återstår emellertid att genomföra den empiriska analysen.

Resurser och förankring ur ett nätverksperspektiv

Eva Meyerson – doktorand i sociologi vid Stockholms universitet – avslutar boken med en 10-sidig artikel. Hon belyser bokens tema med hjälp av nätverksteoretiska begrepp såsom "länkar", "bryggor", "täta och icke-täta nätverk". Hon redovisar bl a iakttagelsen att s k svaga länkar = "bekanta" kan ha större betydelse för att utveckla individens resurser än s k starka länkar = "nära vänner" – eftersom de förra många gånger har större förutsättningar att ge individen ny kunskap. I nätverk med enbart starka länkar – "täta nätverk" – tenderar kunskapsnivån att vara utjämnad och ny kunskap tillförs inte om inte "bryggor" i form av svaga länkar till andra nätverk förekommer.

Det behövs mer empiri

Hernes och Meyersons försök att komplettera och utveckla välfärds­mätningarnas ganska statiska modellsystem i dynamisk riktning är intressanta. Deras modellansatser bör bli föremål för praktisk tillämpning.

Överhuvudtaget är det viktigt att fakta­underlagen i det "sociala ingenjörskapet" utvecklas och fördjupas. Såvitt jag vet finns det i litteraturen få försök att analysera Dahrendorfs tes med hjälp av empiri-

iska material. Empirisk analys saknas också i stort sett i den här boken.

Samtidigt håller jag med redaktörerna när de sammanfattningsvis skriver: "Men det är nödvändigt att sätta in måtten och mätmetoderna i ett vidare – idéhistoriskt, filosofiskt och socialt – sammanhang, så att innebörden tydliggörs. Endast då förstår man begränsningarna i mätmetoderna och måtten – och vilka aspekter av förankring som ej är mätbara."

Avslutningsvis vill jag rekommendera den här boken till läsning, eftertanke och debatt.

Utvecklingschef
STAFFAN WAHLSTRÖM
Statistiska centralbyrån
Stockholm

Referens

Dahrendorf, R., [1979], *Life Chances*. Approaches to Social and Political Theory. Weidenfeld & Nicolson, London